

tum nomen ejus. Tolerat David Saülem persecutorem suum, sceleratis moribus cœlestia deserentem, magicis artibus inferna quærentem; occisum vindicat; Christum etiam Domini propter sacramentum venerandæ unctionis appellat. Tolerat Samuel nefandos filios Heli, perversosque filios suos, quos populus, quia tolerare noluit, divina veritate accusatus, divina severitate correptus est. Tolerat denique ipsum populum superbum contemptorem Dei. Tolerat Isaias in quos tam multa vera crimina jaculatur. Tolerat Jeremias a quibus tanta perpetitur. Tolerat Zacharias Pharisæos et Scribas, quales illo tempore fuisse Scriptura testatur. Scio me multos prætermisisse, legant qui volunt, legant qui possunt eloquia cœlestia, invenient omnes sanctos Dei servos et amicos semper habuisse quos in suo populo tolerarent; cum quibus tamen illius temporis sacramenta communicantes, non solum non inquinabantur, sed etiam laudabiliter sustinebant, « *Studentes, sicut ait Apostolus, servare unitatem spiritus in vinculo pacis*¹. » Attendant etiam post Domini adventum, ubi multo plura hujus tolerantiae per totum orbem inveniremus exempla, si omnia scribi et in auctoritatem redigi potuissent, tamen hæc ipsa quæ habemus advertite. Tolerat ipse Dominus Judam, diabolum, furem, et venditorem suum: sinit accipere inter innocentes discipulos, quod fideles noverunt pretium nostrum. Tolerant Apostoli pseudo-apostolos, et inter sua quærentes non quæ Jesu Christi, Paulus non sua quærens sed quæ Jesu Christi, cum gloriosissima tolerantia conversatur. Postremo quod paulo ante commemoravi, divina voce laudatur sub Angeli nomine præpositus ecclesiæ, quod cum odisset malos, eos tamen tentatos et inventos pro nomine Domini toleravit.

¹ Ephes. iv, 3.

XXIV. Ad summam se ipsos interrogent: Nonne tolerantur ab eis cædes et incendia Circumcellionum, qui sunt veneratores præcipitatorum ultro cadaverum, et sub incredibilibus malis unius Optati per tot annos totius Africæ gemitus? Parco jam dicere singularum per Africam regionum et civitatum et fundorum tyrannicas potestates, et publica latrocinia. Melius enim vobis hæc vos ipsi dicitis, sive in aurem, sive palam, sicut libitum fuerit. Quocumque enim oculos verteritis, occurret quod dico, vel potius quod taceo. Neque hinc istos, quos ibi diligitis, accusamus. Non enim nobis displicent, quia tolerant malos; sed quia intolerabiliter mali sunt propter schisma, propter altare contra altare, propter separationem ab hæreditate Christi toto orbe diffusa, sicut tanto ante promissa est. Violatam pacem, conscissam unitatem, iterata baptismata, exufflata sacramenta, quæ in sceleratis quoque hominibus sancta sunt, plangimus et lugemus. Quæ si parvi pendunt, intueantur exempla quibus demonstratum est quanti hæc penderit Deus qui fecerunt idolum; usitata gladii morte perempti sunt: qui vero schisma facere voluerunt, hiatu terræ principes devorati, et turba consentiens igne consumpta est. Diversitate pœnarum, diversitas agnoscitur meritorum.

XXV. Traduntur in persecutione sancti codices, contententur traditores, et Deo dimittuntur. Non interrogantur innocentes, et ab hominibus temerariis damnantur. Probatum integer certis judiciis, qui inter absentes damnatos multo vehementius cæteris criminatus est. Judicium episcoporum ad Imperatorem appellatur. Judex eligitur Imperator. Judicans contemnitur Imperator. Quæ tunc acta sint legistis, quæ nunc agantur videtis: si de illis in aliquo dubitatis, ista jam cernite. Certe non chartis

¹ Thamugadensis episcopi. Vide not. in Epist. LIII.

veteribus, non archivis publicis, non Gestis forensibus aut ecclesiasticis agamus. Major liber noster orbis terrarum est, in eo lego completum, quod in libro Dei lego promissum: « Dominus, inquit, dixit ad me: Filius meus » es tu, ego hodie genui te: postula a me, et dabo tibi » gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ¹. » Huic hæreditati qui non communicat, quoslibet libros teneat, exhæredatum se esse cognoscat. Hanc hæreditatem quisquis expugnat, alienum se esse a familia Dei satis indicat. Certe de traditione divinorum librorum vertitur quæstio, ubi hæreditas ista promissa est. Ille ergo credatur testamentum tradidisse flammis, qui contra voluntatem litigat testatoris. Quid tibi fecit o pars Donati, quid tibi fecit ecclesia Corinthiorum? Quod autem de ista dico, de omnibus talibus et tam longe positis intelligi volo. Quid vobis fecerunt, quæ nec omnino quid feceritis, nec quos infamaveritis nosse potuerunt? An quia Lucillam Cæcilianus in Africa læsit, lucem Christi orbis amisit?

XXVI. Tandem sentiant quod fecerunt: merito certo annorum intervallo in oculos eorum revolutum est opus ipsorum. Quærite per quam foeminam Maximianus (31) qui dicitur esse Donati proquinqus, sese a Primiani communi-
 one præciderit, et quemadmodum congregata episcoporum factione, Primianum damnarit absentem, et adversus eum episcopus ordinatus sit: quemadmodum Majorinus per Lucillam congregata episcoporum factione Cæcilianum damnavit absentem, et contra eum episcopus ordinatus est. An forte quod a cæteris Afris suæ communionis episcopis contra factionem Maximiani Primianus purgatus est, valere vultis: et quod a transmarinis unitatis episcopis adversus factionem Majorini Cæcilianus purgatus

¹ Psal. II, 7.

est, valere non vultis? Rogo, fratres mei, quid magnum peto, quid difficile a vobis intelligi cupio? Multum quidem interest, et incomparabiliter distat vel auctoritate vel numero Africana Ecclesia, si cum cæteris orbis partibus conferatur: et longe miror est, etiamsi unitas hic esset, longe omnino minor est comparata cæteris Christianis omnibus gentibus, quam pars Maximiani comparata parti Primiani: peto tamen, et justum esse arbitror, ut tantum valeat concilium secundi Tiginiani, quod Lucilla conflavit adversus absentem Cæcilianum et apostolicam sedem, totumque orbem Cæciliano communicantem, quantum valet concilium Maximianensium, quod similiter foemina nescio quæ conflavit adversus absentem Primianum, et cæteram per Africam multitudinem Primiano communicantem. Quid apertius cernitur? quid æquius postulatur?

XXVII. Videtis hæc omnia et nostis, et gemitis; et tamen videt et Deus quod vos in tam pestifera et sacrilega præcisione nulla res cogit remanere, si pro adipiscendo spiritali regno carnalem superetis affectum, et amicitias hominum, quæ in iudicio Dei nihil proderunt, pro devitandis sempiternis pœnis non timeatis offendere. Ecce ite, consulite, quid contra hæc nostra possint respondere cognoscite: si proferunt chartas, proferimus chartas; si falsas nostras esse dicunt, hoc nos de suis dicere non indignentur. Nemo delet de cælo constitutionem Dei, nemo delet de terra Ecclesiam Dei: ille totum orbem promisit, ista totum orbem replevit: et malos habet et bonos, sed nec in terris amisit nisi malos, nec in cælum admittit nisi bonos. Erit autem vobis hic sermo, quem de munere Dei novit ipse, quanta et pacis et vestra dilectione deprompsimus, correctio si velitis, testis vero etsi nolitis.

EPISTOLA XLIV¹.

Dominis dilectissimis et prædicabilibus fratribus ELEUSIO, GLORIO et FELICIBUS AUGUSTINUS.

Augustinus refert quæ cæpta sint agi de concordia cum Fortunio Donatistarum episcopo, cupiens ut sine tumulu, quod placide cæptum est, perficiatur conventu frequentiore.

I. FORTUNIUM quem Tubursicum habetis episcopum, per eandem civitatem, quanquam festinantissime, cum ad Cirtensem Ecclesiam pergeremus (32) experti sumus ita omnino, ut de illo soletis benignissime polliceri. Eam ipsam quippe vestram de illo nobis sermocinationem cum ei renuntiarem, volentes eum videre, non abnuit. Venimus itaque ad eum; quia ætati ejus id a nobis deferendum videbatur, potius quam exigendum ut ipse ad nos veniret prior. Perreximus ergo comitantibus non paucis, quos forte aggregatos nobis illud tempus invenerat. Cum autem apud eum consedissemus, rumore disperso non parva præterea turba confluit; sed nobis, in tota illa multitudine perpauca apparebant, qui utiliter ac salubriter agi causam illam, et tantam rei que tantæ quæstionem prudenter et pie discuti cuperent. Cæteri vero magis ad spectaculum quasi altercationis nostræ prope theatrica consuetudine, quam ad instructionem salutis christiana devotione convenerant. Quapropter nec silentium nobis præbere, nec intente nobiscum atque modeste saltem et ordinate collo-

¹ Alias CLXIII. quæ autem XLIV erat, num. XVII.—Scripta exeunte anno 397 aut ineunte anno 398.

qui potuerunt, exceptis, ut dixi, paucis, quorum religiosa et simplex apparebat intentio. Itaque libere pro sui cuiusque animi motu immoderate loquentium omnia strepitu turbabantur, nec evincere sive nos, sive ipse rogando, interdum etiam objurgando potuimus, ut nobis modestum silentium præberetur.

II. Res tamen utcumque agi cæpta est, et aliquot horas in alterno sermone protraximus, quantum vocibus interquiescentibus varie tumultuantium sinebamur. Sed in ipso disputationis exordio, cum videremus ea, quæ dicebantur, subinde labi de memoria vel nostra, vel eorum quorum salutem maxime curabamus; et ut esset nobis cautior modestiorque tractatio, simul ut et vos atque alii fratres, qui absentes erant, quid inter nos actum esset, legendo cognosceretis, postulavimus ut a notariis verba nostra exciperentur. Diu ab illo vel ei consentientibus reluctatum est; postea tamen ipse concessit. Sed notarii qui aderant, atque id strenue facere poterant, nescio qua causa excipere noluerunt. Egimus saltem ut fratres qui nobiscum erant, quanquam in hac re tardius possent, exciperent, pollicentes nos ibi easdem tabulas relicturos. Consensus est. Cœperunt verba nostra excipi, et aliqua ab invicem ad tabulas dicta sunt. Postea inordinatas perstreptentium interpellationes, et propterea nostram quoque turbulentioris disputationem notarii non valentes sustinere, cesserunt; nobis sane non desistentibus, et ut cuique facultas dabatur, multa dicentibus. Ex quibus omnibus verbis nostris, quantum recordari potui, causæ totius actionem, dilectionem vestram fraudare nolui. Potestis enim ei litteras meas legere, ut vel approbet vera me scripsisse; vel ipse vobis, si quid melius recolit, incunctanter insinuet.

III. Primo enim vitam nostram, quam vobis benevolentius fortasse quam verius narrantibus, se comperisse

dicebat, prædicare dignatus est : adjungens se dixisse vobis, nos omnia, quæ de nobis insinuaratis, bene facere potuisse, si in Ecclesia faceremus. Deinde quærere cœpimus, quænam illa esset Ecclesia, ubi vivere sic oporteret, utrum illa quæ, sicut sancta tanto ante Scriptura prædixerat, se terrarum orbe diffunderet, an illa quam pars exigua vel Afrorum vel Africae contineret. Hic primo asserere conatus est, ubique terrarum esse communionem suam. Quærebam utrum epistolas communicatorias, quas formatas dicimus (33), posset quo vellem dare, et affirmabam quod manifestum erat omnibus, hoc modo facillime illam terminari posse quæstionem. Parabam autem, ut si consentiret, ad illas ecclesias a nobis tales litteræ mitterentur, quas in apostolicis auctoritatibus pariter legeremus illo jam tempore fuisse fundatas.

IV. Sed quia res aperte falsa erat, permixtis verbis cito inde discessum est, inter quæ verba evangelicam illam Domini admonitionem commemoravit, qua dixit: « Cavete » a pseudo-prophetis ; multi ad vos venient in vestitu » ovium, intus autem sunt lupi rapaces : ex fructibus » eorum cognoscetis eos ¹. » Quæ verba Domini cum diceremus eadem de illis a nobis posse recitari, ventum inde est ad exaggerationem persecutionis, quam sæpe suam partem pertulisse dicebat ; hinc volens ostendere suos esse Christianos, quia persecutionem paterentur. Inter quæ verba cum ergo pararem ex Evangelio respondere, inde capitulum commemoravit prior, Ubi Dominus ait ; « Beati » qui persecutionem patiuntur propter justitiam ; quoniam » ipsorum est regnum cœlorum ². » Quo loco ego gratulatus, subjeci statim id ergo esse quærendum, utrum illi persecutionem propter justitiam passi fuerint. In qua quæstione discuti cupiebam, quod quidem omnibus cla-

¹ Matth. vii, 15. — ² Id. vii, 10.

rum erat, utrum eos in unitate Ecclesiæ constitutos, an schismate jam divisos Macariana tempora invenerint (34), ut qui videre vellent, utrum propter justitiam persecutionem passi fuerint, id potius attenderent, utrum se recte a totius orbis unitate præciderint. Quod si injuste fecisse invenirentur, manifestum esset eos propter injustitiam potius quam propter justitiam passos persecutionem : et ideo numero beatorum adjungi non posse de quibus dictum est : « Beati qui persecutionem patiuntur propter » justitiam. » Ibi commemorata est famosior quam certior codicum illa traditio. Sed respondebatur a patribus nostris, principes illorum potius fuisse traditores. Quod si de hac re nostrorum litteris nollent credere, nec nos cogi oportere, ut litteris credamus ipsorum.

V. Sed tamen sequestrata ista dubia quæstione quærebam quomodo se isti juste separassent ab innocentia cæterorum Christianorum, qui per orbem terrarum successionis ordinem custodientes, in antiquissimis ecclesiis constituti, penitus ignorarent qui fuerint in Africa traditores ; qui certe non possent communicare, nisi eis quos sedere in sedibus episcopalibus audiebant. Respondit, tandiu transmarinarum partium ecclesias mansisse innocentes, donec consensissent in eorum sanguinem, quos Macarianam persecutionem pertulisse dicebat. Ubi ego possem quidem dicere, nec invidia Macariani temporis innocentiam transmarinarum ecclesiarum contaminari potuisse ; quandoquidem nullo modo probaretur illis auctoribus fecisse etiam quæ fecerat. Sed de compendio quærere malui, si Macarii sævitia, ex quo in eam consensisse dicebantur transmarinæ ecclesiæ, suam innocentiam perdiderunt, utrum saltem probaretur usque ad illa tempora Donatistas cum Orientalibus ecclesiis cæterisque orbis partibus in unitate mansisse.

VI. Tunc protulit quoddam volumen, ubi volebat ostendere Sardicense concilium ad episcopos Afros, qui erant communionis Donati, dedisse litteras. Quod cum legeretur, audivimus Donati nomen inter cæteros episcopos, quibus illi scripserant. Itaque flagitare cœpimus ut diceretur, utrum ipse esset Donatus, de cuius parte isti cognominantur: fieri enim potuisse, ut alicui Donato alterius hæresis episcopo scripserint, cum maxime in illis nominibus nec Africæ mentio facta fuerit. Quomodo ergo posset probare Donatum partis Donati episcopum nomine illo accipiendum esse, quando ne id quidem probare posset, utrum ad Africanarum specialiter ecclesiarum episcopos illæ litteræ missæ fuerint. Quanquam enim Donati nomen Afrum esse soleat, non tamen repugnaret a vero, ut vel partium illarum aliquis vocaretur nomine Afro vel aliquis Afer in illis partibus constitueretur episcopus. Neque enim in eis vel diem vel consulem invenimus ut saltem consideratis temporibus certi aliquid eluceret. Sane quoniam nescio quando audieramus Arianos, cum a communionem catholica discrepassent, Donatistas in Africa sibi sociare tentasse: ad aurem mihi hoc ipsum frater Alypius suggestit. Tunc accepto ipso volumine, ejusdem concilii statuta considerans, legi Athanasium episcopum Alexandrinum catholicum, cuius maxime adversus Arianos acerrimarum disputationum conflictus eminuit, et Julium ecclesiæ Romanæ episcopum, nihilominus catholicum, illo concilio Sardicensi fuisse improbatos. Unde apud nos constitit Arianorum fuisse concilium, quibus isti episcopi catholici vehementissime resistebant. Itaque ad diligentiore etiam temporum discussionem volumus ipsum volumen accipere atque auferre nobiscum. Qui noluit dare, dicens, ibi nos habere illud, quando aliquid in eo

* Vide lib. III contra Crescon. cap. 34.

considerare vellemus. Rogavi etiam ut manu mea notari permetteret, fateor, timens ne mihi forte causa exigente, cum petendum esset, pro illo aliud proferretur, neque hoc voluit.

VII. Deinde mihi cœpit instare, ut ad interrogationem suam breviter responderem, quærens a me quem justum putarem, eum qui persequeretur, an eum qui persecutionem pateretur. Cui respondebam, non recte ita interrogari: fieri enim posse ut ambo iniqui sint, fieri etiam posse ut iniquiorem justior persequatur. Non ergo esse consequens, ut ideo sit quisque justior, quia persecutionem patitur, quamvis id plerumque contingat. Deinde cum viderem in hoc eum multum immorari, ut justitiam suæ partis ex eo certam vellet intelligi, quia persecutionem passa fuerit; quæsi ab eo, utrum justum et christianum putaret episcopum Mediolanensis ecclesiæ Ambrosium. Cogebatur utique negare, quod ille vir Christianus esset et justus: quia si fateretur, statim objiceremus quod eum rebaptizandum esse censeret. Cum ergo ea loqui cogere, quibus ille non esset habendus Christianus et justus, commemoravi quantam persecutionem pertulerit, circumdata etiam militibus armatis ecclesia. Quæsi etiam utrum Maximianum, qui ab eis apud Carthaginem schisma fecerat, et justum et christianum putaret. Non poterat nisi negare. Commemoravi ergo etiam illum talem persecutionem pertulisse, ut ecclesia ejus usque ad fundamenta dirueretur. His igitur exemplis ei, si possem, persuadere moliebar, ut jam desineret dicere persecutionis perpersionem christianæ justitiæ certissimum esse documentum.

VIII. Narravit etiam in ipsa schismatis novitate majores suos, cum cogitarent culpam Cæciliani, ne schisma fieret, quoquo modo velle sopire, dedisse quemdam interventorem (35) populo suæ communionis apud Carthaginem

constituto, antequam Majorinus adversus Cæcilianum ordinaretur. **Hunc** ergo interventorem¹ in suo conventiculo a nostris dicebat occisum. Quod fateor, nunquam antea prorsus audieram, cum tam multa ab eis objecta crimina refellerentur, et redarguerentur a nostris, atque in eos plura et majora jacerentur. Sed tamen posteaquam hoc narravit, rursus a me instanter cœpit quærere quem justum putarem, eum-ne qui occidit, an eum qui occisus esset; quasi jam mihi probavisset, ita ut narraverat, esse commissum. Dicebam ergo, prius utrum verum esset esse quærendum; non enim temere credi oportere quæcumque dicuntur: et tamen fieri potuisse, ut vel ambo æque mali essent, vel etiam pejorem quisquam malus occideret. Revera enim fieri potest, ut sceleratior fit rebaptizator totius hominis, quam solius corporis interemptor.

IX. Unde etiam illud, quod a me postea quæsivit, jam quærendum non erat. Ait enim etiam malum non debuisse occidi a Christianis et justis; quasi nos eos, qui hæc in Catholica faciunt, justos vocemus: quæ tamen nobis ab istis dici facilius quam probari solent, cum tam multas violentissimas cædes et strages plerique ipsorum et episcopi et presbyteri et quilibet clerici congregatis turbis hominum furiosissimorum, non catholicis tantum, sed nonnunquam etiam suis, ubi possunt, inferre non cessent. Quæ cum ita sint, dissimulans tamen ab sceleratissimis factis suorum, quæ ipse plus novit, urgebat ut dicerem, quis justorum vel malum aliquem occiderit. Quod etiamsi ad causam jam non pertinebat; fatebamur enim hæc ubicumque sub nomine christiano fierent, non fieri a bonis: sed tamen ut admoneretur quid esset quærendum, respondimus, quærentes utrum Elias justus ei videretur fuisse: quod negare non potuit. Deinde subjecimus quam multos

¹ Interventor dicebatur qui, vacante sede, regebat Ecclesiam.

pseudo-prophetas sua manu peremerit. Hic revera vidit quod videndum erat, talia tum licuisse justis. Hæc enim prophético spiritu auctoritate Dei faciebant, qui procul dubio novit cui etiam prosit occidi. Exigebat ergo ut docerem jam Novi Testamenti temporibus, quis justorum aliquem occiderit, etiam sceleratum et impium.

X. Tunc reditum est ad superiorem tractatum, quo volebamus ostendere, neque nos illis debere objicere suorum scelera, neque illos nobis, si qua invenirentur talia facta nostrorum. De Novo enim Testamento ostendi quidem non posse, quod justus quisquam interfecerit aliquem: sed tamen illud probari posse ipso exemplo Domini, sceleratos ab innocentibus fuisse toleratos. Traditorem enim suum, qui jam pretium ejus acceperat, usque ad ultimum pacis osculum inter innocentes secum esse perpessus est. Quibus non tacuit esse inter illos tanti sceleris hominem; et tamen primum sacramentum corporis et sanguinis sui, nondum illo excluso, communiter omnibus dedit. Quo exemplo cum prope omnes moverentur, tentavit dicere, ante passionem Domini communionem illam cum scelerato non obfuisse Apostolis, quia nondum habebant baptismum Christi, sed baptismum Joannis. Quod posteaquam dixit, cœpi ab eo quærere, quemadmodum ergo scriptum esset, quod Jesus baptizaverit plures quam Joannes, cum ipse non baptizaret¹, sed Discipuli ejus, hoc est, per suos Discipulos baptizaret. Quomodo ergo dabant quod non acceperant, quod ipsi maxime solent dicere? An forte Christus baptismo Joannis baptizabat? Deinde in hac sententia multa quæsitus eram, quomodo ab ipso Joanne tunc quæsitum sit de baptismo Domini², et responderit quod ille haberet sponsam, et ille esset sponsus. Numquid ergo fas erat ut baptismo Joannis

¹ Joan. iv, 1. — ² Id. v, 29.

baptizaret sponsus, id est, baptismo amici vel servi. Deinde quomodo poterant eucharistiam accipere nondum baptizati : aut quomodo Petro volenti ut totum se lavaret, responderit : « Qui lotus est semel, non eum oportet iterum lavari, sed est mundus totus ¹. » Perfecta enim mundatio non in Joannis, sed in Domini baptismo est, si eo se dignum qui accipit præbeat ; si autem indignum, sacramenta in eo non ad salutem, sed ad perniciem, permanebunt tamen. Cum ergo ista quæsiturus essem, etiam ipse vidit de baptismo Discipulorum Domini non sibi fuisse quærendum.

XI. Inde itum est in aliud, multis ut poterant utrimque sermocinantibus : inter quæ dictum est, quod adhuc eos nostri persecuturi essent : nobisque dicebat, videre se velle quales nos essemus in illa persecutione præbituros, utrum consensuri essemus tali sævitiae, an nullum commodaturi consensum. Nos dicebamus Deum videre corda nostra, quæ ipsi non possent : et illos temere sibi adhuc ista metuere, quæ si contigerint, a malis contingere, quibus deteriores ipsi habent : nec tamen ideo nos a catholica communione segregare debere, si quid forte nobis invitis, vel etiam, si valuerimus, contradicentibus, factum fuerit, cum tolerantiam pacificam didicerimus, dicente Apostolo ; « Sufferentes invicem in dilectione, studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis ². » Quam pacem atque tolerantiam illos non tenuisse dicebamus, qui schisma fecerunt, ut nunc inter suos, qui mitiores eorum sunt, graviora tolerent, ne scindatur quod scissum est ; cum leviora nollent pro ipsa unitate tolerare. Dicebamus etiam nondum fuisse temporibus veterum pacem unitatis, et tolerantiam tanta commendatione prædicatam, sicut exemplo Domini et Novi Testamenti charitate : et tamen Pro-

¹ Joan. XIII, 10. — ² Ephes. IV, 3.

phetas illos et sanctos viros dicere solere in populum scelera eorum, cum tamen se ab illius populi unitate et a communione pariter accipiendorum sacramentorum, quæ tunc fuerunt, divellere non tentassent.

XII. Inde nescio quomodo ventum est ad commemorationem beatæ memoriæ Genethii Carthaginensis ante Aurelium Episcopi, quod nescio quam constitutionem datam contra illos compresserit, et effectum habere non siverit. Laudabant illum omnes, et benignissime præferebant. Inter quas laudes a nobis subjectum est, quod etiam ipse tamen Genethlius, si in eorum manus incidisset rebaptizandus censeretur. Et hæc jam stantes loquebamur, quia discedendi tempus urgeret. Ibi plane ille senex dixit, jam formam esse factam, ut quisquis ad eos fidelium a nobis venerit, baptizetur, quod eum invitum et cum dolore animi dicere, quantum poterat, apparebat. Sane cum etiam ipse multa mala suorum apertissime gemeret, atque ostenderet, quod totius civitatis ejus testimonio probabatur, quam esset remotus a talibus factis, et quæ ipsis suis dicere soleat modesta conquestione proferret, nosque commemorare illud Ezechielis prophetæ, ubi aperte scriptum est, nec filii culpam patri, nec patris culpam filio ejus imputandam, ubi dictum est : « Sicut enim anima patris mea est, ita et anima filii mea est, anima enim quæcumque peccaverit, sola morietur ¹, » placuit omnibus in talibus disputationibus violenta facta malorum hominum nobis ab invicem objici non debere. Remanebat ergo schismatis quæstio. Itaque hortati eum sumus, ut etiam atque etiam placido atque pacato animo annitatur nobiscum, ut diligenti examinatione tanta inquisitio terminum sumat. Ubi ille benigne cum diceret, nos solum ista quærere, nolle autem nostros hæc quæri : ea facta

¹ Ezech. XVIII, 20.

pollicitatione discessimus, ut exhiberemus ei plures collegas nostros, certe vel decem, qui tanta benevolentia et lenitate et tam pio studio id quæri vellent, quantum in nobis eum jam animadvertisse atque approbare sentiebamus. Hoc etiam de suorum numero et ipse pollicitus est.

XIII. Unde vos hortor et obtestor per Domini sanguinem, ut eum promissi sui commoneatis, et gnaviter instetis, ut res cœpta peragatur, quam prope ad finem pervenisse jam cernitis. Quantum enim arbitror, difficillime potestis invenire in episcopis vestris tam utilem animum et voluntatem, quam in isto sene perspeximus. Postero enim die ipse ad nos venit, et hæc iterum quærere cœperamus. Sed quia ordinandi episcopi necessitas nos inde jamjamque rapiēbat, diutius cum illo esse nequivimus. Jam enim miseramus ad Majorem Coelicolarum (36), quem audieramus novi apud eos baptismi institutorem extitisse, et multos illo sacrilegio seduxisse, ut cum illo, quantum ipsius temporis patiebantur angustiae, aliquid loqueremur. Quem posteaquam venturum comperit, videns nos aliud suscepisse negotium, cum et ipsum nescio quæ necessitas perfectionis urgeret, benigne a nobis placideque discessit.

XIV. Videtur autem mihi, ut turbulentas turbas et impedimentum potius quam adjumentum afferentes omnino devitemus, et vere ex animo amico atque tranquillo susceptum tam magnum negotium Domino opitulante peragamus, ad aliquam villam nos convenire debere non magnam, ubi nullius nostrum esset ecclesia; quam tamen villam communiter possident homines et nostræ communionis et ipsius, sicuti est villa Titiana. Sive ergo in Turbursicensi, sive in Thagastensi, talis locus, vel ille quem commemoravi, vel aliquis alius inventus fuerit, faciamus codices canonicos præsto esse. Et si qua proferri potuerint ex utraque parte documenta: ut postpositis cæteris,

nulla, si Domino placuerit, interpellante molestia, quotquot diebus potuerimus ad hoc vacantes, et unusquisque nostrum apud suum hospitem Dominum deprecantes, adjuvante ipso cui pax christiana gratissima est, rem tantam et bono animo cœptam ad inquisitionis terminum perducamus. Rescribite sane, quid de hac re vel vobis vel illi videatur.

EPISTOLA XLV¹.

Domino germanissimis, dilectissimis et in Christo laudabilibus PAULINO et THERASIE, ALYPIUS et AUGUSTINUS in Domino salutem.

Augustinus Paulino, rogans ut demum rescribat post biennii silentium, mittatque sibi opus contra paganos, quod ab ipso elaborari dudum audivit.

(Prodit nunc primum ex Phimarconensi MS. supra laudato.)

I. NEQUAQUAM nos nescio qua vestra cessatio, qua ecce per totum biennium, ex quo nobis, dulcissimi fratres, Romanus et Agilis ad vos remeaverunt, nullas a vobis litteras sumpsimus, pigros ad scribendum fecit. Nam cum in aliis rebus quanto quisque amplius diligitur, tanto dignior imitatione videatur, in hac re contra est. Quo enim vos amamus ardentius, eo minus ferimus quod nobis non scribitis; nec vos in eo volumus imitari. Ecce igitur salutamus vos, si non respondentes epistolis vestris, quæ nullæ ad nos veniunt, saltem expostulantes, et non dolore mediocri, quamvis fortasse etiam charitas vestra similiter

¹ Quæ autem XLV erat, nunc CXXVII. — Scripta circa ineuntem annum 398.